

YMPÄRILEIKATUN NAISEN
RASKAUSAIKA JA SYNNYTYS
– HOITO JA SEKSUAALIOHJAUS

-
1. JOHDANTO
 2. TIETOA YMPÄRILEIKKAUKSESTA
 3. YMPÄRILEIKKAUKSEN TYYPIT
 4. YMPÄRILEIKKAUKSEN VAIKUTUKSET TERVEYTEEN
 5. YMPÄRILEIKKAUS JA RASKAUSAIKA
 6. KUINKA OTTAA YMPÄRILEIKKAUS PUHEEKSI?
 7. PLISSIT-MALLI
 8. AVAUSLEIKKAUS
 9. YMPÄRILEIKKAUS JA SYNNYTYS
 10. RISKIT SYNNYTYKSESSÄ
 11. SEKSUAALIOHJAUS
 12. KUVA NAISEUDESTA
 13. ETIIKKA

JOHDANTO

WHO määrittelee naisen ympärileikkauksen kaikiksi niiksi toimenpiteiksi, joihin liittyy naisen ulkoisten sukuelinten osittainen tai täydellinen poistaminen tai niiden vahingoittaminen jollain muulla tavalla, kulttuuristen tai muiden ei-hoidollisten syiden takia.

Ympärileikkauksesta puhuttaessa käytetään usein termiä silpominen, mutta tätä termiä suositellaan välttämään, sillä se on runsaasti tunteita herättävä ja korostaa toimenpiteen raakuutta. Sana ympärileikkaus on noussut suurempaan suosioon terveydenhuollossa neutraalimpana nimityksenä.

Naisen ympärileikkaus on useiden kansainvälisten ihmisoikeussopimuksien vastaista. Naisten ympärileikkaus aiheuttaa lukuisia terveyshaittoja naisille ja hankaloittaa raskausaikaa sekä synnytystä. On erittäin tarpeellista huomioda ympärileikatun naisen henkisen ja fyysisen tuen tarpeet raskausaikana ja synnytyksessä, koska ympärileikkaus vaikuttaa laaja-alaisesti raskausajan ja synnytyksen hoitoon.

Suomen lain mukaan naisten ympärileikkaus on laitonta, ja se käsitellään rikoslain mukaan törkeänä pahoinpitelynä. Naisten ympärileikkaus voidaan liittää myös lastensuojelulakiin. Jos epäillään, että lapsi on joutumassa ympärileikkauksen uhriksi tai alaikäinen on ympärileikattu Suomeen muuton jälkeen, asiasta tehdään lastensuojeluilmoitus. Ympärileikkausperinteen lopettamiseksi tarvitaan tiedottamista ja kouluttamista. Monikulttuuriseen seksuaaliterveyteen panostaminen on merkittävä tekijä tyttöjen ympärileikkauksen vastaisessa työssä.

TIETOA YMPÄRILEIKKAUKSESTA

Ympärileikkaukselle ei ole uskonnollista perustetta, mutta sukujen ja yhteisöjen perinteet elävät sukupolvelta toiselle. Naisen ympärileikkauksen vaikeinta muotoa kutsutaan infibulaatioksi. Infibulaatio tarkoittaa häpykielen ja pienten häpyhuulien poistamista kokonaan ja isojen häpyhuulten typistämistä ja liittämistä sen jälkeen yhteen hakasilla tai ompeleilla. Tämän tarkoitus on tehdä yhdyntä vaikeaksi; vulvasta jää muistoksi vain arpinen ihopoimu, jossa on pikkusormen mentävä aukko virtsaa ja kuukautisverta varten. Näin nuorten naisten arvellaan pysyvän siveinä ja vanhemmilleen uskollisina.

Ympärileikkauksen ajatellaan pitävän emättimen puhtaampana, koska ulkopuolelta tuleva lika ei pääse emättimen sisälle. Tämän uskotaan estävän hi-viruksen tarttuminen. Lievempiä muotoja ovat sunna ja klitoridektomia. Sunna vastaa poikien esinahan leikkaamista: siinä poistetaan vain häpykieltä verhoava ihopoimu. Klitoridektomialla tarkoitetaan klitoriksen tai klitoriksen osan poistamista.

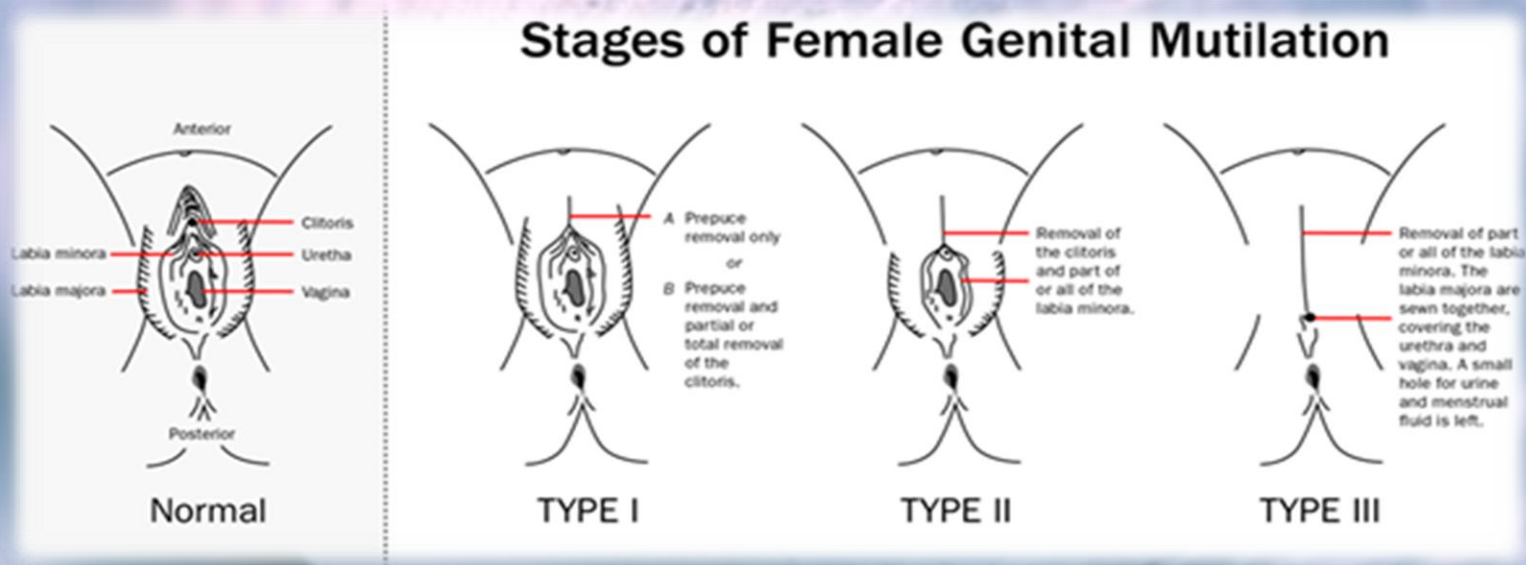
YMPÄRILEIKKAUKSEN TYYPIT

Tyyppi I: Klitoriksen osittainen tai kokonaan poistaminen ja/tai klitoriksen hupun poistaminen

Tyyppi II: Klitoriksen ja pienten häpyhuulien osittainen tai kokonaan poistaminen ja mahdollinen isojen häpyhuulten leikkaus

Tyyppi III: Klitoriksen ja pienten häpyhuulien osittain tai kokonaan poistaminen sekä pienten ja joskus isojen häpyhuulten osittain yhteen ompeleminen niin, että virtsan ja kuukautisveren poistumiselle on jätetty pieni aukko

Tyyppi IV: Kaikki muut naisen genitaalialueelle tehtyt haitalliset toimenpiteet, jotka on tehty ei-lääketieteellisistä syistä, kuten klitoriksen ja/tai häpyhuulten pistely, lävistäminen, viiltely, raaputtaminen, venyttäminen tai kauterisaatio eli polttaminen tai syövyttäminen.

KUVA 1. Stages of Female Genital Mutilation (I, burqa 2013.)

YMPÄRILEIKKAUKSEN VAIKUTUKSET NAISEN TERVEYTEEN

Tyttöjen ja naisten ympärileikkauksesta aiheutuu monenlaisia fyysisiä ja psyykkisiä terveysongelmia. Niihin vaikuttavat toimenpiteen tekijä, tekotapa, ympärileikkauksen laajuus ja leikkausolosuhteet. Alkeellisissa ja epähygieenisissä oloissa suoritettu ympärileikkaus voi aiheuttaa vakavia terveyshaittoja.

Hoidon kulmakivet:

- kulttuurisensitiivisyys
- ennakkoluulottomuus
- hyväksyvä työote

Ympärileikkauksen välittömiä terveyshaittoja:

- kipu
- sokki
- verenvuoto
- haavatulehdus
- tulehdukset, kuten hepatiitti tai hiv
- septinen sokki
- virtsaamisvaikeudet
- psykologiset ongelmat

Ympärileikkauksen pitkäaikaisia terveyshaittoja:

- kipu
- virtsaamisvaikeudet
- arpeutumisen seuraukset
- gynekologinen tutkimus haasteellista
- yhdyntävaikeudet
- krooniset virusinfektiot
- kystat ja märkäkertymät
- hedelmättömyys

Synnytykseen liittyviä terveyshaittoja:

- pelko
- synnytyksen kulun ja sikiön voinnin seuranta hankalaa
- repeämät
- psykologiset ongelmat
- pitkittynyt ponnistusvaihe
- tarpeettomat keisarinleikkaukset
- kroonisten infektioiden tarttuminen lapseen

Erityishuomiot raskausaikana:

- kulttuuristen eriävyyksien arviointi liittyen hygieniaan, hengellisyyteen, perinteisiin ja tottumuksiin
- tulkin tarpeen arviointi
- potilaan itsemääräämisoikeuden toteutuminen
- ohjauksen merkitys
- hyvät vuorovaikutustaidot ja kunnioitus
- avausleikkauksen tarpeen arviointi ja toteuttaminen

YMPÄRILEIKKAUS JA RASKAUSAIKA

Ympärileikatun naisen ohjauksessa korostuvat samat asiat kuin muidenkin naisten kohdalla. Ohjausta annetaan raskaudesta, synnytyksestä, lapsivuodeajasta, imetyksestä ja parisuhteesta. Huomioon tulee ottaa myös kulttuuriset erot liittyen hygieniaan, hengellisyyteen, perinteisiin ja tottumuksiin. Naisen arvokkuus ja yksityisyyden kunnioittaminen on hoito- ja tutkimustilanteissa tärkeää.

Äitiysneuvolassa voi kohdata kulttuuritaustaltaan erilaisia naisia, joten hoitohenkilökunnalta edellytetään kulttuurisensitiivistä otetta, ennakkoluulottomuutta, hyväksyvää työtettä sekä hyviä vuorovaikutustaitoja. Ammattilaisen tulee noudattaa monikulttuurisen hoitotyön eettisiä periaatteita, joissa korostuvat naisen ihmisarvon kunnioitus, itsemääräämisoikeus, luottamus ja hyvä ammattitaito. Jos yhteistä kieltä ei löydy, on tulkin käyttö suositeltavaa.

KUINKA OTTAA YMPÄRILEIKKAUS PUHEEKSI?

Ympärileikkauksen puheeksi ottaminen voi olla hyvin vaikeaa aiheen sensitiivisyyden vuoksi. Kuitenkin jo raskausaikana olisi tärkeää saada selville mahdollinen ympärileikkaus ja kertoa raskaana olevalle naiselle avoimesti ja totuudenmukaisesti ympärileikkauksen aiheuttamista riskeistä synnytyksessä. Hoitohenkilökunnalla tulee olla riittävästi tietoa ja ymmärrystä ympärileikkauksesta pystyäkseen tarjoamaan ammattitaitoista ja luottamuksellista hoitoa.

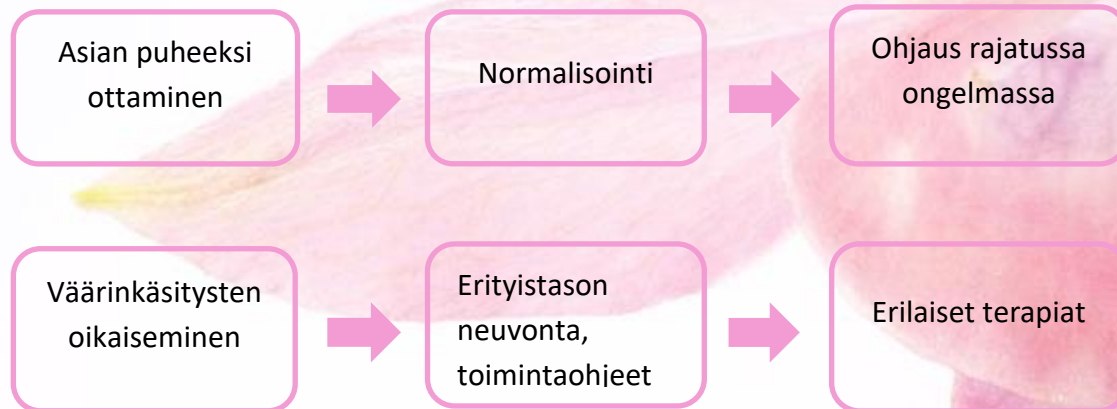
Luottamuksellisen hoitosuhteen saavuttaminen on tärkeää, jotta ympärileikkaus voidaan ottaa puheeksi. Ympärileikkauksesta puhuttaessa käsitellään naista yksilönä ja huomioidaan kulttuurisensitiivisyys. Keskusteltaessa otetaan huomioon perhesuhteet ja sosiaalisen ympäristön merkitys ja hyväksyntä. Naisen ajatuksia ja tunteita genitaalialueensa ulkonäön muuttumisesta tulee myös käsitellä. Puolison mukaan ottaminen on suositeltavaa, jotta voidaan käsitellä puolison käsityksiä ja odotuksia tulevasta leikkauksesta, sen suorittamisesta, toipumisesta sekä leikkauksen aiheuttamista muutoksista kehoon ja seksuaalielämään. Tulkin tarve on otettava huomioon, jotta kielimuurin aiheuttamilta ristiriidoilta välttyttäisiin.

KULTTUURISENSITIIVISYYS

- taitoja, joiden avulla kulttuurien erityispiirteet osataan huomioida työelämässä
- herkkyyttä erottaa maahanmuuttajaryhmien piirteitä toisistaan
 - kaikkia maahanmuuttajia ei kohdella samanlaisina
- työntekijän oman kulttuurisen taustan tunnistamista arvoineen ja normeineen
- omien käsitysten ja stereotyyppien huomioimista ja kriittistä tarkkailua

PLISSIT-MALLI

Seksuaali- ja kättilötyön ohjauksessa käytetään laajennettua Plissit-mallia (Extended Plissit Model), joka helpottaa seksuaaliohjauksen antamista. Kirjainyhdistelmä tulee sanoista: permission, P, limited information, LI, special suggestions, SS, ja intense therapy, IT. Suomeksi tämä tarkoittaa luvan antamista, ohjausta rajatussa ongelmassa, erityistason neuvontaa ja seksuaaliterapiaa. Laajennetussa mallissa on huomioitu lisäksi luvan antaminen seksuaalisuudesta keskustelemiseen jokaisessa eri vaiheessa. Tärkeää Plissit-mallissa on asiakkaan kuunteleminen ja kohtaaminen.

KUVA 2. Plissit-mallin soveltaminen seksuaali- ja lisääntymisterveysohjauksessa (Annon 1976.)

A close-up photograph of several pink carnations with ruffled petals, filling the left side of the frame. The background is a soft, out-of-focus light pink.

AVAUSLEIKKAUS

Raskausaikana on tärkeää selvittää, minkä tyypin ympärileikkaus naiselle on tehty. Tyypin III ympärileikatuille naisille suositellaan yhteen liitettyjen häpyhuulten avausleikkausta eli defibulaatiota. Avausleikkaus suositellaan tehtäväksi toisen trimesterin aikana. Mikäli avausleikkaus tehdään alkuraskaudessa ja raskaus päättyy keskenmenoon, nämä kaksi asiaa saatetaan erheellisesti yhdistää toisiinsa. Ajoissa tehty avausleikkaus helpottaa sisätutkimuksen tekoa raskauden aikana ja synnytyksessä sekä vähentää verenvuodon määrää synnytyksen aikana. Virtsatietulehdusten, keskenmenojen ja uhkaavan raskausmyrkytyksen havainnointi ja diagnosointi on helpompaa avausleikkauksen jälkeen.

Avasleikkauksen tekee lääkäri poliklinisesti raskauden aikana tai ennen raskautta. Avausleikkaus voidaan tehdä naisen ollessa nukutettuna tai epiduraali- tai spinaalipuudutuksessa, joskus paikallispuudutuskin voi olla riittävä. Mahdollisen kivun ja muiden tuntemusten tarkkailu ja hoito on tärkeää.

AVAUSLEIKKAUS JA OHJAUS

Avausleikkauksesta kertoessa tulee korostaa sen tarkoitusta ja terveysvaikutuksia. Kirjallinen materiaali ja jopa terveydenhuollon ammattihenkilön kirje voi olla tarpeen perheen ja yhteisön hyväksynnän vuoksi. Ohjauksessa painotetaan, ettei erilleen leikattuja häpyhuulia ommella enää uudelleen yhteen, ja synnytyksen jälkeen vain mahdolliset repeämät ja episiotomiahaava ommellaan.

OHJAUS ENNEN AVAUSLEIKKAUSTA

- näytetään selkein anatomisin kuvin naisen synnynnäinen genitaalialueen anatomia ja sen eroavaisuudet ympärileikattuun vulvaan
- havainnollistetaan kuvilla leikkausalue ja leikkauksen tekotapa
- tuodaan esille odotettavissa olevat muutokset ja leikkauksen lopputulos
- kerrotaan leikkausalueen alle mahdollisesti jääneistä koskemattomista kudoksista, kuten klitoriksesta ja pienistä häpyhuulista

YMPÄRILEIKKAUS JA SYNNYTYS

Lääkäri ja kättilö arvioivat emättimen aukon ahtauden ennen synnytystä, sillä ahdas emättimen aukko voi hankaloittaa synnytystä. Naista informoidaan tulevasta avausleikkauksesta, joka tehdään viimeistään synnytyksen aikana. Ahdas ja avaamaton emättimen aukko vaikeuttaa tai voi estää kokonaan sisätutkimuksen teon. Täten kättilön täytyy osata tehdä synnytyksen seurantatutkimukset ilman sisätutkimusta. Sikiön sykkeen seuranta voi olla mahdotonta, jolloin sykettä seurataan ulkoisesti.

Synnytyksen etenemistä seurataan ulkotutkimuksin ja supistusten voimakkuutta sekä kestoja arvioidaan. Samalla arvioidaan sikiön tarjoutuvan osan laskeutumista ja synnyttäjän yleisvointia. Ponnistusvaiheen alkamista havainnoidaan sikiön tarjoutuvan osan painautumisesta välilihaan ja välilihan venyttämisestä. Äidiltä kysytään tuntemuksia, ponnistamisen tarvetta ja ponnistamispakkoa. Ponnistusvaiheessa arvioidaan emättimen aukon ja arpikudoksen myötäävyyttä. Mikäli arpikudos ei myötää eikä väliliha anna periksi, valmistaudutaan defibulaation ja mahdollisen episiotomian eli välilihan leikkauksen tekoon. Joskus arpikudos voi olla niin joustavaa, ettei avausleikkausta tarvitse tehdä.

Erityishuomioiden synnytyksessä:

- emättimen aukon ahtauden arviointi ennen synnytyksen käynnistymistä
- synnytyksen seurantatutkimusten hallinta ilman sisätutkimusta
- henkinen tuki

RISKIT SYNNYTYKSESSÄ

Pitkittynyt ponnistusvaihe sekä repeämät ovat ympärileikattujen naisten synnytyksen yleisimpiä haasteita. Äiti voi saada ympärileikkaushaavasta kroonisen infektion, jolloin on riski, että krooninen infektio siirtyy synnytyksessä äidiltä lapselle. Ympärileikkauksen takia saatetaan joutua valitsemaan synnytystavaksi keisarileikkaus. Ympärileikatuille naisille joudutaan tekemään episiotomioita ympärileikkaamattomia naisia enemmän synnytyksen yhteydessä.

Ympärileikkausarvet voivat estää synnytyksen normaalia kulkua, kun myötäämätöntä arpikudosta on paljon ja emättimen aukko on liian ahdas. Jos emättimen ahtaus huomataan vasta synnytyksen käynnistyttyä, ahtauden aiheuttama pitkittynyt ponnistusvaihe voi johtaa lapsen hapen puutteen takia aivovaurioon tai jopa menehtymiseen.

Synnytys voi aiheuttaa äidille muistikuvia ympärileikkauksesta, jolloin äidin psykologiset ongelmat saattavat vaikeuttaa synnytystä. Synnytystä kohtaan voi ilmetä pelkoja, jotka olisi hyvä huomioida jo raskausaikana.

SEKSUAALIOHJAUS

Seksuaaliohjausta voidaan hyödyntää kohdattaessa ympärileikattuja naisia kumppaneineen. Seksuaalisuudesta puhuminen ei aina ole helppoa ja ohjattava voi tuntea olonsa kiusaantuneeksi. Toiminnan tulee olla luottamuksellista ja perustua ammatilliseen vuorovaikutukseen. Seksuaaliasioista ohjattaessa tulee olla erittäin hienovarainen. Suurin ohjaushaaste on usein kielimuuri. Terveystieteiden ammattilainen arvioi, milloin tulkin käyttö on perusteltua ja millaisia soveliaisuussääntöjä noudatetaan.

Ympärileikatun naisen ohjaustarvetta on tarkasteltava laaja-alaisesti. Vulva tuntuu erilaiselta avausleikkauksen jälkeen, joten on hyvä kertoa jo ennen leikkausta mahdollisista tuntuu- ja muutosista. Lisääntyneen tuntoherkkyyden takia liikkuminen, istuminen, ja jopa alusvaatteiden kosketus vulvan iholla tuntuvat erilaiselta leikkauksen jälkeen. Kuukautisveren ja valkovuodon määrä voi vaikuttaa runsaammalta ja virtsaaminen helpottuu, koska ne pääsevät poistumaan esteettä.

Ympärileikkaus aiheuttaa naiselle usein yhdyntäkipuja ja saattaa tehdä yhdynnästä mahdotonta. Nämä asiat kuitenkin helpottuvat avausleikkauksen jälkeen. On tärkeää huomioida, että naisen voi olla vaikea hyväksyä vulvan uutta ulkomuotoa ja tuntoa, sillä ympärileikatut naiset ovat tottuneet osittain tai kokonaan suljettuun genitaalialueeseen.

SEKSUAALIOHJAUKSEN TAVOITTEET

- Oppiminen
- Voimaantuminen
- Itseohjautuvuuden lisääntyminen
- Terveystieteiden edistäminen
- Luottamuksellisuus

"Naiseus on sisäinen ja yksilöllinen kokemus, jossa on mukana naisen koko minuus. "

KUVA NAISEUDESTA

Naiseus on paljon enemmän kuin naisellisuuteen perinteisesti liittyvät asiat. Naiseus ja sen kokeminen voi muuttua elämän aikana kriisien ja tilanteiden mukaan, joten naiseutta voi kuvata myös olotilana. Suku, uskonto ja traditiot sekä yhteiskunta määrittelevät naiseutta ulkoapäin. Naisen seksuaalisuuteen saatetaan suhtautua kaksijakoisesti, joko nähdään naiseus yliseksuaalisena tai epäseksuaalisena, varsinkin äitien kohdalla. Uskomukset, tabut ja pelot voivat saada vallan, ellei naisella ole ollut mahdollisuutta saada tietoa ja lupaa omaan seksuaaliseen kasvuun. Hyvä itsetunto, positiivinen kokemus omasta kehosta sekä ylpeys omasta sukupuolesta auttavat hyvän naiseuden ja seksuaalisuuden kokemiseen.

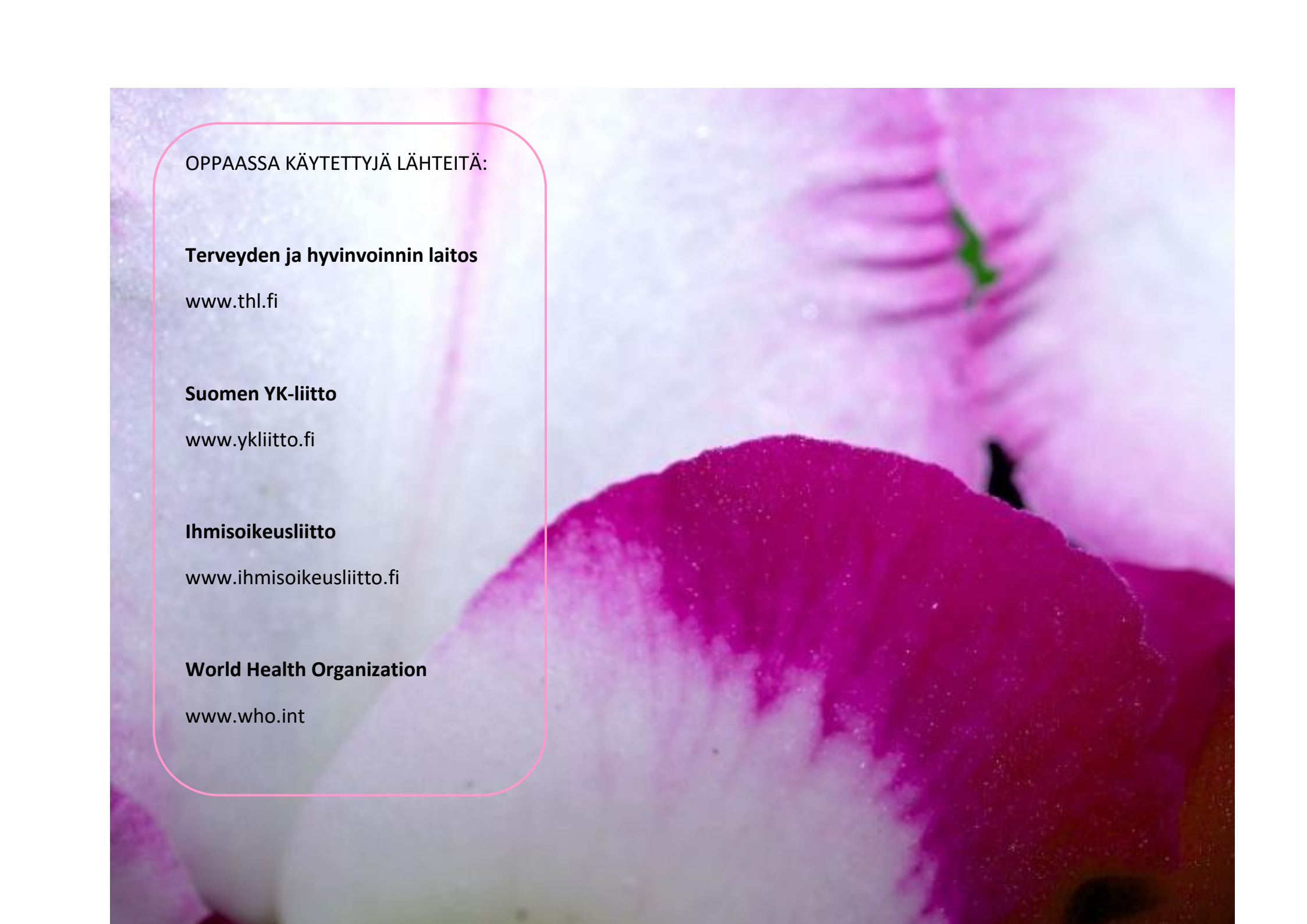
Ympärileikkausperinne on niin vanha, että siitä on tullut oleellinen osa ympärileikkausta ylläpitävissä kulttuureissa elävien naisten identiteettiä. Naisten voi olla vaikea kuvitella ulkoisia sukupuolielimiään tarpeellisena osana naiseutta, mutta koulutustason ja tiedon lisääntyessä naiset ovat ymmärtäneet ympärileikkauksen tarpeettomuuden ja sen aiheuttamat haitat. Naisten käsitys omasta ruumistaan ja seksuaalisuudestaan on kehittynyt viime vuosina.

ETIIKKA

Kätilöiden kansainvälinen liitto painottaa, että kätilöt tarjoavat hoitoa naisille ja odottaville perheille kunnioittaen kulttuurillista eriävyyttä. Samalla pyritään eliminoimaan näihin kulttuureihin liittyviä vahingoittavia toimenpiteitä, kuten naisten ympärileikkausta. Kätilöiden kansainvälisissä eettisissä ohjeissa mainitaan, että kätilön on tuettava naisten oikeutta osallistua aktiivisesti omaa hoitoaan koskevaan päätöksentekoon ja rohkaistava naisia ottamaan omassa kulttuurissaan tai yhteisössään kantaa asioihin, jotka koskevat heidän itsensä tai heidän perheensä terveyttä.

Ympärileikkaus saattaa olla naisen kotimaassa normaali ja arvostettu toimenpide. Terveystieteiden ammattihenkilön on purettava mahdolliset säälit ja kauhistuksen tunteet työtovereiden kanssa, eikä kohdistaa niitä ympärileikattuun naiseen. Ympärileikatut naiset saattavat jopa vältellä gynekologisia tutkimuksia lääkärin tai hoitohenkilökunnan yllätyneiden reaktioiden vuoksi.

The background of the slide is a close-up photograph of pink flowers, likely peonies, with soft, layered petals in various shades of pink and magenta. A semi-transparent white rounded rectangle is positioned on the left side of the slide, containing the text.

OPPAASSA KÄYTETTYJÄ LÄHTEITÄ:

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

www.thl.fi

Suomen YK-liitto

www.ykliitto.fi

Ihmisoikeusliitto

www.ihmisoikeusliitto.fi

World Health Organization

www.who.int

Oppaan tekijät:

Oona Savinainen, Marjo
Ryhänen ja Saana Suokas

SAVONIA
AMMATTIKORKEAKOULU

Opas on toteutettu JAMK:n ja Savonia-amk:n MAUSTE-
hankkeelle